

УДК 343.1**Іскендерова Гульзіра Турганбаївна**

аспірантка юридичного факультету Київського національного університету імені Тараса Шевченка

**ПРАВА ПІДОЗРЮВАНОВОГО (ОБВИНУВАЧЕНОГО)
В КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОВАДЖЕННІ НА ПІДСТАВІ УГОДИ
ПРО ВИЗНАННЯ ВИНУВАТОСТІ**

У статті досліджуються права підозрюваного (обвинуваченого) в кримінальному провадженні на підставі угоди про визнання винуватості, зокрема на етапі її ініціювання, укладення та затвердження. Розкриваються правові недоліки у регулюванні цих прав, в тому числі, з урахуванням зарубіжного досвіду. Пропонуються шляхи їх усунення шляхом внесення відповідних змін до Кримінального процесуального кодексу України з метою захисту та реалізації прав підозрюваного (обвинуваченого).

Ключові слова: кримінальне провадження, угода про визнання винуватості, підозрюваний, обвинувачений, права.

В статье исследуются права подозреваемого (обвиняемого) в уголовном производстве на основании соглашения о признании вины, в частности на этапе ее инициирования, заключения и утверждения. Раскрываются правовые недостатки в регулировании этих прав, в том числе, с учетом зарубежного опыта. Предлагаются пути их устранения путем внесения соответствующих изменений в Уголовный процессуальный кодекс Украины с целью защиты и реализации прав подозреваемого (обвиняемого).

Ключевые слова: уголовное производство, соглашение о признании вины, подозреваемый, обвиняемый, права.

The article deals with the rights of the suspect (accused) in criminal proceedings on the basis of an agreement on the recognition of guilt, especially at the stage of initiation, execution and approval. Revealed the shortcomings in the legal regulation of these rights, including taking into account international experience. Offer the ways to address them through appropriate amendments to the Criminal Procedure Code of Ukraine in order to protect and promote the rights of the suspect (accused).

Keywords: criminal proceedings, the agreement on the recognition of guilt, suspect, accused, rights.

Загальносвітовою тенденцією в розвитку кримінального судочинства постає його спрощення. Зокрема, це пов'язано із підвищенням рівня злочинності і, відповідно, з необхідністю розвантаження правоохоронної та судової систем. Одним із шляхів такого спрощення можна вважати запровадження угод в кримінальне судочинство (угоди про примирення та угоди про визнання винуватості). Враховуючи, що інститут угод є запозиченим із зарубіжного кримінального процесуального законодавства, вважається за необхідне проаналізувати права однієї із сторін в угоді про визнання винуватості – права підозрюваного (обвинуваченого).

Питання запровадження і регулювання угоди про визнання винуватості досліджували П.В. Пушкар, О.Г. Наджафов, Є.В. Повзик, М. Савін, М.Й. Вільгушинський, М.В. Сіроткіна, В.М. Бурдін, В.І. Бояров та інші. Втім, недослідженим залишається комплексний аналіз прав підозрюваного (обвинуваченого) при укладенні угоди про визнання винуватості.

Метою даної роботи є аналіз прав підозрюваного (обвинуваченого) як однієї із сторін при укладенні угоди про визнання винуватості між підозрюваним

(обвинуваченим) і прокурором, виявлення правових прогалин у регулюванні цих прав та виклад рекомендацій щодо удосконалення норм для усунення прогалин.

Інститут угод регулюється Розділом VI (Особливі порядки кримінального провадження) Глави 35 (Кримінальне провадження на підставі угод) КПК України. Згідно з ч. 4 ст. 469 Кримінального процесуального кодексу України (далі – КПК України) укладення угоди про визнання винуватості можливе у провадженні щодо кримінальних проступків, злочинів невеликої чи середньої тяжкості, тяжких злочинів, внаслідок яких шкода завдана лише державним чи суспільним інтересам.

Сторонами угоди про визнання винуватості є прокурор та підозрюваний (обвинувачений). Визначення саме підозрюваного чи обвинуваченого як сторони угоди обумовлене тим, на якому етапі ініційовано укладення угоди про визнання винуватості, і, відповідно, який правовий статус має така особа. Оскільки, згідно зі ч. 5 ст. 469 КПК України укладення угоди про визнання винуватості може ініціюватися в будь-який момент після повідомлення особі про підозру до виходу суду до нарадчої кімнати для ухвалення вироку.

Права підозрюваного (обвинуваченого) можна поділити на три групи:

- 1) права, які підозрюваний (обвинувачений) має на етапі ініціювання (укладення) угоди про визнання винуватості;
- 2) права, які обвинувачений має на етапі розгляду судом угоди про визнання винуватості для її затвердження;
- 3) права, які обвинувачений має після ухвалення обвинувального вироку, яким затверджується угода про визнання винуватості та права, які засуджений має після набрання вироком законної сили.

До першої групи прав належить, передбачене ч. 2 ст. 469 КПК України право ініціювати підозрюваним (обвинуваченим) укладення угоди про визнання винуватості перед прокурором. Втім, законодавець не передбачив механізму реалізації цього права та можливість обізнаності про це право.

Суттєвим недоліком є те, що в ст. 42 КПК України, якою передбачено процесуальні права та обов'язки підозрюваного, обвинуваченого, не зазначено право заявляти клопотання про укладення угоди про визнання винуватості. Також, згідно ч. 8 ст. 42 КПК України, підозрюваному, обвинуваченому вручається пам'ятка про його процесуальні права та обов'язки, втім, і в ній не зазначено право на укладення угоди про визнання винуватості. Разом з тим, проводячи аналогію з угодою про примирення, що також передбачена КПК України, яка може бути укладена між підозрюваним чи обвинуваченим і потерпілим, у ч. 4 ст. 56 КПК України, що регулює процесуальні права потерпілого, міститься положення про право на укладення угоди про примирення. Відповідні зобов'язання, а саме щодо інформування підозрюваного чи обвинуваченого та потерпілого про право укласти угоду про примирення, законом покладено на слідчого та прокурора, згідно ч. 7 ст. 469 КПК України.

На цю прогалину законодавця звертає увагу й Є.В. Повзик, зазначаючи при цьому, що «реалізація права передбачає, перш за все, обізнаність уповноваженого суб'єкта про його існування» [1, с. 349]. М. Савін для усунення цієї прогалини пропонує передбачити в КПК України обов'язок органів досудового розслідування, прокурорів видавати одночасно із пам'яткою про процесуальні права та обов'язки й відповідну пам'ятку про право на укладення угоди про визнання винуватості [2, с. 85]. В свою чергу, О. Наджафов пропонує зазначити про таке право і механізм його реалізації у пам'ятці про права та обов'язки підозрюваного, обвинуваченого [3, с. 50]. Однак, практика застосування положень КПК України прокурорами пішла іншим шляхом, ніж формально передбачено КПК України. Так, вже усталеною є практика вручення разом із пам'яткою про процесуальні права та обов'язки підозрюваного протоколу роз'яснення

положення статей КПК України щодо кримінального провадження на підставі угоди. Така діяльність органів прокуратури врегульована наказом Генерального прокурора України № 4гн від 26.07.2013 року «Про організацію діяльності прокурорів у кримінальному провадженні», де у п. 5 на прокурорів, які здійснюють процесуальне керівництво досудовим розслідуванням, з метою виконання завдань кримінального провадження, покладено обов'язок забезпечити інформування підозрюваного про право на угоду про визнання винуватості, роз'яснення механізму реалізації цього права [4]. Таким чином, законодавцем допущена прогалина в аспекті роз'яснення підозрюваному чи обвинуваченому про право укласти угоду про визнання винуватості, і відповідне положення необхідно передбачити в статтях КПК України, що регулюють процесуальні права та обов'язки підозрюваного, обвинуваченого і, безумовно, в пам'ятці про процесуальні права та обов'язки підозрюваного, обвинуваченого.

Також, як недолік у регулюванні прав підозрюваного (обвинуваченого) необхідно зазначити, що залишається неврегульованим порядок ініціювання укладення угоди про визнання винуватості. Доцільно було б нормативно передбачити як форму ініціювання укладення угоди про визнання винуватості клопотання підозрюваного чи обвинуваченого про укладення угоди про визнання винуватості. Відповідно до поданого клопотання, прокурор має прийняти рішення про укладення угоди чи відмову в її укладенні. У разі відмови, як зазначає Є.В. Повзик, виникає необхідність оскарження такої дії, адже право на укладення угоди повинно бути захищено відповідним механізмом, що не передбачено КПК України [5, с. 340]. Такий порядок розгляду клопотання підозрюваного, обвинуваченого та оскарження рішення прокурора про відмову в укладенні угоди є гарантією реалізації зазначеними суб'єктами процесуального права на укладення даної угоди, захисту їх законного інтересу. Тому, вважаємо за доцільне закріпити в КПК України порядок розгляду прокурором клопотання підозрюваного, обвинуваченого про укладення угоди про визнання винуватості та оскарження рішення прокурора про відмову в укладенні такої угоди.

Наступним правом підозрюваного (обвинуваченого), яке належить до першої групи прав, є право на визначення покарання разом із прокурором. Таке право впливає із аналізу ч. 1 ст. 472 КПК України, де зазначається, що зміст угоди про визнання винуватості включає в себе узгоджене покарання та згоду підозрюваного (обвинуваченого) на його призначення або на призначення покарання та звільнення від його відбування з випробуванням.

В обов'язковому порядку в угоді мають бути зазначені вид та розмір покарання, згода підозрюваного, обвинуваченого на його призначення або на призначення покарання та звільнення від його відбування з випробуванням. Узгодження виду та розміру покарання необхідно здійснювати з обов'язковим урахуванням положень Кримінального кодексу України (далі – КК України). Перш за все це стосується положень ст. 65 КК України, яка регулює загальні засади призначення покарання, оскільки саме через останні реалізуються принципи законності, справедливості, обґрунтованості та індивідуалізації покарання. Безумовно, слід виходити також з положень ст. ст. 68, 69, 70, 71, 75, 79, 103, 104 КК України.

В.М. Бурдін наголошує на тому, що не можна узгоджувати вид і міру покарання з винним, оскільки це взагалі призведе до повної деформації усталених положень матеріального кримінального права [6, с. 38].

Звернемося до досвіду інших держав з питань узгодження і призначення покарання. Зокрема, КПК Республіки Молдова встановлює, що при призначенні покарання його індивідуалізація здійснюється виходячи із верхньої межі найбільш суворого покарання, передбаченого кримінальним законом для даного злочину, скороченого на одну третину (ч. 4 ст. 509 КПК Республіки Молдова) [5, с. 342]. В

Російській Федерації діє положення, відповідно до якого, покарання, яке призначається в порядку укладення такої угоди, не може перевищувати дві третини максимального строку покарання при розгляді кримінального провадження в загальному порядку [7, с. 151]. В Італії також діє подібна норма, зокрема, суд може скоротити покарання до двох третин від того покарання, що призначається при розгляді справи в загальному порядку чи штраф на 50% менший від мінімального розміру штрафу, що може бути призначений [8, с. 65]. Поряд з цим певний інтерес викликає позиція Конституційного Суду Німеччини, який у своєму рішенні встановив «жорсткі» межі застосування судових угод: по-перше, ніякі угоди не можуть мати «одежу вироку», тобто особа не може бути засуджена на підставі самої угоди сторони захисту та обвинувачення; по-друге, суд виключив будь-яку можливість «торгівлі із правосуддям», що, на його думку, витікає із правильного розуміння концепції «юстиції» та «правової держави»; по-третє, суд визнав, що угоди допустимі при збереженні верховенства основних процесуальних і матеріально-правових принципів: обов'язок суду всебічно дослідити всі обставини справи, засудження особи лише за умови встановлення її винуватості, рівності прав перед судом, вільного (без фізичного або психологічного впливу) прийняття рішення обвинуваченим [9, с. 197]. На нашу думку, подібний порядок, щодо дещо обмеженого характеру узгодження покарання і затвердження його судом, необхідно запровадити і в кримінальному процесуальному законодавстві України.

До другої групи прав належить право на роз'яснення судом перед ухваленням рішення про затвердження угоди про визнання винуватості прав, що передбачені ч. 4 ст. 474 КПК України. Зокрема, це роз'яснення права на повний судовий розгляд, під час якого прокурор зобов'язаний довести кожному обставину щодо кримінального правопорушення, права мовчати, права мати захисника або захищатися самостійно, права виклику і допиту свідків, подання доказів, роз'яснення наслідків укладення та затвердження угоди, характеру обвинувачення, виду покарання, а також інших заходи, що будуть застосовані у разі затвердження угоди.

Однак, деякі неузгодженості викликає те, що у п. 1 ч. 5 ст. 474 КПК України (йдеться про угоду про примирення) обвинувачений має право на справедливий судовий розгляд, тоді як у п. 1 ч. 4 ст. 474 КПК України (де йдеться про угоду про визнання винуватості) зазначено лише про право на судовий розгляд (відсутнє «справедливий»). Отже, з незрозумілих причин законодавець обмежує обвинуваченого в правах, а саме щодо справедливого судового розгляду, в залежності від виду угоди, що, на наш погляд, є недопустимим.

Наступним правом другої групи є право обвинуваченого заперечувати проти затвердження угоди, тоді суд не має права її затверджувати.

Третя група прав включає в себе права, які обвинувачений має після ухвалення обвинувального вироку, яким затверджується угода про визнання винуватості та права, які засуджений має після набрання вироком законної сили.

Однією із особливостей укладення і затвердження угоди про визнання винуватості є обмежене право на оскарження вироку, яким була затверджена така угода згідно з положеннями ст.ст. 394, 424 КПК України. Так, відповідно до ст. 473 КПК України вирок суду першої інстанції в апеляційному порядку обвинуваченим, його захисником, законним представником, а також вирок суду першої інстанції на підставі угоди після його перегляду в апеляційному порядку, а також судові рішення суду апеляційної інстанції за результатами розгляду апеляційної скарги на такий вирок в касаційному порядку засудженим, його захисником, законним представником можуть бути оскаржені виключно з підстав:

- а) призначення судом покарання, суворішого, ніж узгоджене сторонами угоди;
- б) ухвалення вироку без згоди обвинуваченого на призначення покарання;

в) невиконання судом вимог, встановлених ч.ч. 4, 6, 7 ст. 474 КПК України.

Наступне право, що належить до третьої групи прав, пов'язане із невиконанням угоди. За наслідками невиконання угоди, які передбачені ст. 476 КПК України, у разі невиконання угоди про визнання винуватості прокурор має право подати клопотання до суду про скасування вироку протягом встановлених строків давності притягнення до кримінальної відповідальності за вчинення відповідного кримінального правопорушення. Надалі призначається судовий розгляд, на судовому засіданні якого обов'язково повинні бути присутні сторони угоди.

Прокурор зобов'язаний довести, що засуджений не виконав умов угоди. Докази невиконання повинні бути зазначені в клопотанні. При цьому, очевидним вважається, що прокурор повинен здійснювати контроль виконання умов затвердженої угоди про визнання винуватості. Такий контроль не стосується виконання вироку в розумінні положень розділу VIII КПК України, оскільки ці питання належать до компетенції органу чи установи, на які покладено обов'язок виконати судові рішення. Організаційно-розпорядчими документами органів прокуратури питання порядку здійснення такого контролю не регламентовано. Як слушно зазначають Ю. Грошевий, Є. Повзик, доцільно було б передбачити обов'язкове складання документа, що засвідчував би виконання умов угоди. Це забезпечило б прозорість процедури та її передбачуваність для сторін [10, с. 42]. На наш погляд, після затвердження угоди про визнання винуватості прокурор повинен в кожному випадку виконання засудженим умов угоди документувати це у відповідному процесуальному рішенні, копію якого видавати засудженому.

Після судового засідання суд ухвалою скасовує вирок, яким була затверджена угода про визнання винуватості або відмовляє у скасуванні вироку. Засуджений в такому разі має право оскаржити в апеляційному порядку ухвалу про скасування вироку, яким була затверджена угода про визнання винуватості. Можливість касаційного оскарження законодавцем не передбачена.

Проаналізовані норми, які встановлюють права підозрюваного (обвинуваченого) в кримінальному провадженні на підставі угоди про визнання винуватості, дають можливість зробити висновки про наявні недоліки і необхідність їх подальшого усунення шляхом внесення відповідних змін до КПК України задля захисту прав підозрюваного (обвинуваченого). Перспективи дослідження вбачаються в дослідженні обов'язків обвинуваченого в кримінальному провадженні на підставі угоди про визнання винуватості, а також правового статусу прокурора, як другої сторони в угоді про визнання винуватості.

Список використаних джерел:

1. Повзик Є.В. Загальні положення застосування угоди про визнання винуватості за проектом Кримінально-процесуального кодексу України / Є.В. Повзик // Вісник Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна. Серія «Право». – 2012. – №11. – С. 346–350.
2. Савін М. Угоди про визнання винуватості та про примирення за новим КПК України / М. Савін // Вісник прокуратури. – 2013. – № 7. – С. 76–86.
3. Наджафов О.Г. Угоди за Кримінальним процесуальним кодексом України / О.Г. Наджафов // Вісник прокуратури. – 2012. – № 9(135). – С. 44–53.
4. Наказ Генерального прокурора № 4 гн від 26.07.2013 р. «Про організацію діяльності прокурорів у кримінальному провадженні» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.gp.gov.ua/ua/gl.html> — Назва з екрану.
5. Повзик Є.В. Окремі питання застосування передбаченої проектом КПК України угоди про визнання винуватості / Є. В. Повзик // Актуальні проблеми реформування кримінально-процесуального законодавства й удосконалення діяльності судових і правоохоронних органів

України : матеріали міжнар. наук.-практ. конф. (Луганськ, 20 квіт. 2012 р.). – Луганськ : Луган. держ. ун-т внутр. справ, 2012. – С. 338–346.

6. Бурдін В.М. Угоди про примирення або про визнання винуватості: окремі матеріальні та процесуальні аспекти / В.М. Бурдін // Кримінальний процесуальний кодекс України 2012 р.: кримінально-правові та процесуальні аспекти: тези доповідей та повідомлень учасників Міжнародної науково-практичної конференції (19–20 вересня 2013 р.). – 2013. – С. 36–40.

7. Бояров В.І. Скорочена процедура судового слідства та угода про визнання вини: проблемні питання нового Кримінального процесуального кодексу України / В.І. Бояров // Часопис цивільного і кримінального судочинства. – 2012. – № 4(7). – С. 150–154.

8. Пушкар П.В. Визначення, правова природа, види та елементи угоди про визнання вини в сучасному кримінальному процесі / П.В. Пушкар // Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Юридичні науки. – Вип. 42. – 2001. – С. 65–69.

9. Головка Л.В. Альтернативи уголовному преследованию в современном праве / Л.В. Головка. – СПб: «Юридический центр пресс», 2002. – 544 с.

10. Грошевий Ю. Визнання вини як одна з умов застосування спрощених процедур (порівняльно-правовий аналіз) / Юрій Грошевий, Євген Повзик // Вісник Національної академії прокуратури України. – 2011. – № 3(23). – С. 38–43.

УДК 343.2

Булейко Артем Олександрович

аспірант, Класичний приватний університет

ПІДХОДИ ДО ПРОВЕДЕННЯ ПОРІВНЯЛЬНО-ПРАВОВИХ ДОСЛІДЖЕНЬ ЗВІЛЬНЕННЯ ВІД КРИМІНАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ У ЗВ'ЯЗКУ З ДІЙОВИМ КАЯТТЯМ

В статті узагальнені підходи щодо вибору порівняльно-правового методу як провідного в дослідженнях проблем кримінального права, здійснених останніми роками в Україні та виявлені проблем теоретико-методологічного характеру, які при цьому виникають.

Ключові слова: порівняно-правове дослідження, порівняльно-правовий метод, компаративний метод, порівняння, прийоми, правила, вимоги щодо здійснення порівняльно-правового дослідження.

В статье обобщены подходы относительно выбора сравнительно-правового метода как ключевого в исследовании проблем уголовного права, в частности института освобождения от уголовной ответственности, проведенных в Украине в последние годы и выявлены возникающие при этом проблемы теоретико-правового характера.

Ключевые слова: сравнительно-правовое исследование, сравнительно-правовой метод, компаративистика, сравнение, приемы, правила, приемы, требования проведения сравнительно-правового исследования.

The article is summarizing the approaches to the choice of the comparative and juristic method as a key one in the researches of the criminal law problems, the relief from criminal responsibility institution in particular; those researches were conducted in Ukraine in recent years and as a result, some theoretical and practical problems occurring at that were discovered. The introducing article's part is actualizing the problem of applying the comparative and juristic method at the research of the relief from criminal responsibility institution given the active repentance and the necessity of addressing to the usage problematics of the abovementioned method is grounded.

The analysis of the comparative and juristic research conducted in Ukraine in recent years in the criminal law field shown the existing of a set of theoretical and practical problems occurring at that with the scientists. In particular, it's a problem of lack of coordinated approach to the classification of juristic families and deficit of works about the general-theoretical and methodological problems of comparative jurisprudence, which has a negative influence on the state of corresponding problems' development within sectoral sciences too.

The author made a conclusion what researches should be conducted basing on the following conceptual aspects: 1) importance of comparative and juristic research is determined by the subject of the criminal law